

“Puritanisme” på rusfeltet

Artikkel i tidsskriftet Rus og Avhengighet, 2010.

“Puritanisme” var opprinnelig navnet på en religiøs retning, men er i dag et negativt ladet ord som betyr strenghet, nøysomhet og harde krav til “moralsk” atferd. For å forstå at ordet av og til brukes på rusfeltet, må vi se på historien og de skiftende ideer som har preget rusfeltet.

Da organisasjons-Norge vokste fram på 1800-tallet, fantes ikke massemedier. De som ville engasjere seg i en god sak, måtte bygge på hva de observerte i sitt nærmiljø. Og blant de forebyggbare problemene folk fikk øye på, hadde fylla en framtreddende plass. Alkoholproblemen hadde økt voldsomt på grunn av liberaliseringen i 1815.

Problemet ble kalt “drukkenskapen”, som var datidens ord for “fylla”. Hovedproblemet mente man var at fylla gikk så sterkt ut over andre. Særlig ønsket en å beskytte familiene.

Bekjempelsen bygget på “common sense”, på samme måte som kampen mot narkotika i de siste tiårene: Man antok at med mindre bruk ville det bli mindre skader.

Mange drakk alkohol moderat og knyttet ikke alkoholbruken til problematferd. Brennevinet ble også sett på som medisin, og behovet for medisin var skrikende. Likevel kom svært mange til at problemene var større enn gleden og nytten, at summen av alkoholbrukens totale følger var negativ, og tok derfor det standpunkt at alkoholbruken måtte reduseres.

Mot slutten av 1800-tallet ble avholdsbevegelsen sterk i alle de landene hvor alkoholbruk ofte benyttes som foranledning til problematisk atferd. Dens grunnleggende tanke var at alkoholbruken måtte reduseres ved at også de som selv ikke skapte problemer ved sin drikking, avsto fra å bidra til alkoholens utbredelse og legitimere dens bruk. Bevegelsen fikk sterk støtte i den framvoksende arbeiderbevegelsen, som bygget på solidaritetstanken framfor at “enhver er sin lykkes smed”. Martin Tranmæl skrev at ”Avholdssaken har alltid stått arbeiderrørslas hjerte nær”.

Kampen mot fylla var en del av datidens progressive agende. De som kjempet for kvinnelig stemmerett, de Castbergske barnelover, bedre vilkår for arbeidsfolk og frihet for husmennene, engasjerte seg som regel også i kampen mot fylla.

Men i tillegg kom også støtte fra en annen gruppe, nemlig religiøse miljøer. Årsaken var kanskje delvis at solidaritetstanken er beslektet med “nestekjærligheten”. Det spilte nok også en rolle at fylla ble brukt som foranledning til “usedelig” og annen uønsket atferd. Mange av de religiøse gikk også mot kortspill og dans. De skapte stereotypien som urbane liberalere holdt fram med gru: Puritaneren - Vestlandsfanden – livsgledens store fiende.

For di alkohol ble ansett som hovedårsak til skadevirkningene, kunne avholdsmannens ansikt få dype folder ved synet av glass og flasker, på samme måte som folk flest i dag reagerer på hasj eller heroin: Med moralsk fordømmelse. Også dette bidro til oppfatningen om avholdsmannen som puritansk.

Alkoholspørsmålet sto sentralt på samfunnets agenda fra midten av 1800-tallet. Tross anklagene om puritanisme ble avholdsbevegelsen vår sterke folkebevegelse. For hundre år siden var flertallet av stortingsmennene avholdsfolk.

Resultatene var gode. Fra 1870-tallet til mellomkrigstiden ble forbruket halvert og skadene lave.

Dette skjedde i en periode med velstandsøkning, økt fritid og urbanisering, og viser at slike forhold ikke nødvendigvis trenger medføre økt forbruk og skadeomfang.

Den store forandringen skjedde etter annen verdenskrig da teorien om alkoholismen slo gjennom. Teorien fjernet det ideologiske grunnlaget for avholdsbevegelsen og styrket oppfatningen om avholdsfolk som puritanske. Det hadde to grunner.

For det første flyttet alkoholismeteorien søkelyset bort fra problemene som fulle folk skaper for andre og over til stordrikkernes lidelse. Begge problemene hadde jo eksistert hele tiden, men fokus svingte fra et ytterpunkt til det andre. Vi anser det som en samfunnsoppgave å beskytte uskyldige ofre, men ser det gjerne som en menneskerett å velge levemåter som mest kan skade en selv. Teorien bidro derfor til en privatisering av alkoholproblemene og til å redusere alkoholens rolle som sentralt samfunnsproblem.

For det annet skapte alkoholismeteorien inntrykk av at årsaken til skadelig drikking utelukkende lå hos avvikende individer. Det ble sjelden sagt eksplisitt at samfunnets drikkeskikker ikke spilte noen rolle for skadenes omfang, men dette budskapet kunne leses mellom linjene. Den viktigste av de premisser avholdsbevegelsen hadde bygget på, ble dermed feiet av banen.

Som en logisk konsekvens ble det vanskelig å finne noen annen forklaring på avholdsfolkenes "fanatiske" standpunkt enn trangen til å bekjempe sine medmenneskers livsglede, det vil si puritanisme. Hvorfor skulle ellers noen avstå fra alkohol?

Alkoholismeteorien ble lenge (også av undertegnede) oppfattet som moderne og vitenskapelig. Det gjorde at avholdsfolks status ble lav og svært mange anså avholdsfolk generelt som puritanske. Men samtidig som rekrutteringen til avholdsbevegelsen stort sett forsvant, kom alkoholforskningen i gang og påviste at alkoholismeteorien i all hovedsak var feil:

Forskningen forteller at den dominerende faktor som styrer de målbare skadene, er totalforbruket, som tilsvarer det våre oldeforeldre kalte "drikkeskikkene". Og det overlegent mest utbredte problem knyttet til alkohol er ikke helseskader og andre problemer hos drikkeren selv, men problemene som fulle folk påfører andre. SIRUS har vist at i løpet av et år blir ca. halvannen million voksne (og et ukjent antall barn) plaget av andres fylleatferd. Dessuten er de fleste som er voldelige i fylla, verken blant de 10 % som drikker mest eller blant de 10 % som er oftest beruset. Vi kan altså ikke satse på behandling som hovedstrategi.

Det overraskende har således skjedd at forskningen i hovedsak har bekreftet de viktigste av avholdsbevegelsens premisser: Hvis man vil ta kampen mot fylla så alvorlig at en prioriterer innsats for å redusere antall uskyldige ofre (voksne og barn), finnes andre grunner enn puritanisme for å selv avstå fra å bruke og skjenke alkohol.